

Лекція 3

ДЕРЖАВНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ

Функції щодо здійснення моніторингу в Україні покладено на державну систему моніторингу довкілля України.

Державна система моніторингу довкілля – це відкрита інформаційна система, пріоритетами функціонування якої є збереження природних екосистем; відвернення кризових змін екологічного стану довкілля і запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям.

Розроблення і впровадження власної державної системи моніторингу ґрунтувалося на основних принципах національної системи моніторингу Союзу РСР – в її основу покладено досвід гідрометеорологічних служб з врахуванням недоліків цієї системи – неузгодженості систем і методик спостереження, а також на результатах аналізу існуючої інформації про забруднення природних середовищ.

Наукова концепція Державної системи моніторингу навколишнього природного середовища України була розроблена українськими вченими в кінці 80-х на початку 90-х років 20-го століття (Примак, 1992; Адаменко, 1993).

Основна мета і завдання системи моніторингу

Система моніторингу **спрямована** на:

- підвищення рівня вивчення і знань про екологічний стан довкілля;
- підвищення оперативності та якості інформаційного обслуговування користувачів на всіх рівнях;
- підвищення якості обґрунтування природоохоронних заходів та ефективності їх здійснення;
- сприяння розвитку міжнародного співробітництва у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Основними **завданнями** суб'єктів системи моніторингу є:

- довгострокові систематичні спостереження за станом довкілля;
- аналіз екологічного стану довкілля та прогнозування його змін;
- інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки;
- інформаційне обслуговування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також забезпечення екологічною інформацією населення країни і міжнародних організацій.

1. Нормативно-правові засади державної системи моніторингу довкілля

Правове регулювання у сфері моніторингу навколишнього природного середовища здійснюється:

- відповідно до положень Конституції України;
- законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про основи національної безпеки України»;
- постанов Верховної Ради України від 05.03.1998 № 188/98-ВР «Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» та від 20.02.2003 № 565-IV «Про рекомендації парламентських слухань щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства в Україні»;
- постанов Кабінету Міністрів України «Положення про державну систему моніторингу довкілля» від 30.03.1998 № 391, «Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру» від 03.08.1998 № 1198, «Про комплексні заходи, спрямовані на ефективну реалізацію державної політики у сфері захисту населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, запобігання та оперативного реагування на них, на період до 2005 року» від 07.02.2001 № 122;
- Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки»;
- рішень V Всесвропейської конференції міністрів навколишнього середовища «Довкілля для Європи» (Київ, травень 2003 р.)
- та інших законодавчих і нормативно-правових актів у сфері моніторингу навколишнього природного середовища.

Приклад постанови КМУ. Постановою Кабінету Міністрів України від 09.03.1999 № 343 затверджений порядок організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Так, Порядком встановлено перелік загальнопоширених забруднюючих речовин, показників та інгредієнтів атмосферних опадів, що в обов'язковому порядку визначаються під час проведення моніторингу атмосферного повітря, та додатковий перелік забруднюючих речовин, який встановлюється за рішенням місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, з урахуванням екологічної ситуації в регіоні, населеному пункті.

Найосновніші нормативно-правові засади:

1. Функціонування системи **державного моніторингу навколишнього природного середовища** в Україні забезпечується відповідно до ст. 22 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» з метою забезпечення збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін та розробки науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень.

2. Основні принципи функціонування системи визначені постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля».

2. Об'єкти і суб'єкти державної системи моніторингу довкілля

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Положення про державну систему моніторингу довкілля» від 30.03.1998 № 391 складовими частинами державного моніторингу навколишнього середовища України є моніторинг:

- атмосферного повітря;
- води;
- земель;
- біологічного різноманіття;
- лісів;
- відходів;
- геологічного середовища;
- фізичних факторів впливу.

В Україні функції із здійснення спостережень за станом об'єктів навколишнього природного середовища покладено на центральні органи виконавчої влади. Моніторинг довкілля здійснюють 8 основних **суб'єктів** моніторингу:

- Міністерство екології і природних ресурсів (Мінекоресурсів або Мінприроди),
- Міністерство охорони здоров'я (МОЗ),
- Міністерство аграрної політики і продовольства (МАП),
- Міністерство регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства України;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій (координується МВС)
- Державне агенство лісових ресурсів (Держлісагентство)
- Державне агенство водних ресурсів

– Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, а також НАН (Національна академія наук) України.

Моніторинг здійснюється їх органами на місцях, а також підприємствами, установами та організаціями, що належать до сфери їх управління. Всі ці організації і установи є суб'єктами системи моніторингу за загальнодержавною і регіональними програмами реалізації відповідних природоохоронних заходів

Підприємства, установи та організації, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану довкілля, зобов'язані здійснювати екологічний контроль за виробничими процесами та станом промислових зон, збирати, зберігати та безоплатно надавати дані і/або узагальнену інформацію.

Науково-методичні розробки в галузі моніторингу та їх супровід здійснюють наукові організації суб'єктів моніторингу, а також Національної академії наук України, Української аграрної академії наук, Національного космічного агентства України.

3. Функціонування державної системи моніторингу довкілля

Система моніторингу ґрунтується на використанні існуючих організаційних структур суб'єктів моніторингу і функціонує на основі єдиного нормативного, організаційного, методологічного і метрологічного забезпечення, об'єднання складових частин та уніфікованих компонентів цієї системи.

ДСМД функціонує за **державною програмою моніторингу**, яка визначає пріоритетні завдання та заходи для реалізації цілей моніторингу в масштабах країни на найближчі 5 років. У ній враховуються вимоги міжнародних та міждержавних зобов'язань України, а також положень державних і спеціальних програм, які набули чинності згідно з постановами ВРУ та КМУ. До виконання залучені всі суб'єкти ДСМД, а також наукові установи, природокористувачі та громадські організації.

Існуюча система моніторингу довкілля базується на виконанні розподілених функцій її суб'єктами і складається з підпорядкованих їм підсистем. Кожна підсистема на рівні окремих суб'єктів системи моніторингу має свою структурно-організаційну, науково-методичну та технічну бази.

Функціонування ДСМД здійснюється на трьох рівнях, що розподіляються за територіальним принципом:

- загальнодержавний рівень, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання моніторингу в масштабах всієї країни;
- регіональний рівень, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання в масштабах територіального регіону;

- локальний рівень, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання моніторингу в масштабах окремих територій з підвищеним антропогенним навантаженням.

На **локальному** рівні працюють пункти спостережень, звідки інформація передається в локальні центри збору та переробки. Для автоматизованої системи – це локальна система, що обслуговує окремих район (місто) і складається із 2-х частин – контрольовано-вимірювальних станцій та інформаційно-аналітичного центру, де отримані дані обробляються, сортуються і передаються на другий рівень.

Другий рівень – це рівень відомчих та регіональних інформаційно-аналітичних центрів. З таких центрів інформація про рівні забруднення навколишнього природного середовища передається відповідним зацікавленим організаціям різних відомств і міністерств.

Державний рівень системи включає державний інформаційно-аналітичний центр моніторингу довкілля і головні інформаційно-аналітичні центри відповідних міністерств і відомств, де збирається та обробляється інформація про забруднення природного середовища в масштабі всієї країни.

На основі отриманої щомісячної та щоквартальної інформації Мінприроди видається інформаційно – аналітичний огляд „Стан довкілля в Україні ”, який розповсюджується серед заінтересованих користувачів.

Окрім національного, регіонального і локального рівнів моніторинг довкілля організовується також в межах адміністративних підрозділів (областей, районів, міст, сіл), рекреаційних зон, або в межах галузей нафтогазового, агропромислового, лісгосподарського та інших комплексів.

Організаційна інтеграція суб'єктів системи моніторингу на всіх рівнях здійснюється органами Мінприроди на основі: загальнодержавної і регіональних (місцевих) програм моніторингу довкілля, що складаються з програм відповідних рівнів, поданих суб'єктами системи моніторингу; укладених між усіма суб'єктами системи моніторингу угод про спільну діяльність під час здійснення моніторингу довкілля на відповідному рівні. До складу виконавців зазначених програм суб'єкти системи моніторингу можуть залучати підприємства, установи і організації незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Координацію діяльності суб'єктів державної системи моніторингу довкілля здійснює Міжвідомча комісія з питань моніторингу довкілля, утворена відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17.11.2001р., № 1551 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань моніторингу довкілля», яка має у своєму складі секції за відповідними напрямками.

Методологічне забезпечення об'єднання складових частин і компонентів державної системи моніторингу покладається на Мінприроди із залученням

суб'єктів цієї системи, а також установи Національної академії наук, Української аграрної академії наук, Національного космічного агентства України (НКАУ) та Національного агентства з питань інформатизації при Президентові України і здійснюється на основі:

- єдиної науково-методичної бази щодо вимірювання параметрів і визначення показників стану довкілля, біоти і джерел антропогенного впливу на них;
- впровадження уніфікованих методів аналізу і прогнозування властивостей довкілля, комп'ютеризації процесів діяльності та інформаційної комунікації;
- загальних правил створення і ведення розподілених баз та банків даних і знань, картування і картографування екологічної інформації, стандартних технологій з використанням географічних інформаційних систем.

Метрологічне забезпечення державної системи моніторингу також покладається на Мінприроди із залученням суб'єктів цієї системи та органів Держстандарту і здійснюється на основі:

- єдиної науково-технічної політики щодо стандартизації, метрології та сертифікації вимірювального, комп'ютерного і комунікаційного обладнання;
- єдиної нормативно-методичної бази, що забезпечує достовірність і порівнянність вимірювань і результатів оброблення екологічної інформації в усіх складових частинах цієї системи.

4. Взаємовідносини суб'єктів державної системи моніторингу довкілля

Взаємовідносини суб'єктів системи моніторингу ґрунтуються на:

- взаємній інформаційній підтримці рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання ресурсів та екологічної безпеки;
- координації дій для забезпечення функціонування системи екологічного моніторингу довкілля;
- ефективному використанні наявних організаційних структур, засобів спостережень та комп'ютеризації процесів діяльності;
- сприянні найбільш ефективному розв'язанню спільних завдань моніторингу довкілля та екологічної безпеки;
- відповідальності за повноту, своєчасність і достовірність інформації;
- колективному використанні інформаційних ресурсів та комунікаційних засобів;
- безкоштовному інформаційному обміні.

Мінприроди погодженням з іншими суб'єктами системи моніторингу встановлює спеціальні регламенти спостереження за екологічно небезпечними об'єктами, критерії визначення і втручання у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайних екологічних ситуацій. Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни повинні негайно інформувати Мінприроди та їх органи на місцях про виникнення або загрозу виникнення надзвичайних екологічних ситуацій будь-якого походження.

Попередження про виникнення або загрозу виникнення небезпечних природних явищ, оцінювання їх розвитку і можливих наслідків покладається на **Український гідрометеорологічний центр** (метеорологічні, гідрологічні та геліогеофізичні явища на суші і на морі) та **Державну службу геології та надр України** екзогенні та ендегенні геологічні процеси. **Український гідрометеорологічний центр** – колишня **Державна гідрометеорологічна служба України** (Держгідромет) – державна установа в складі Державної служби України з надзвичайних ситуацій, що провадить метеорологічні спостереження на території України. УкрГМЦ у межах своєї компетенції реалізує державну політику у сфері гідрометеорології та моніторингу довкілля та здійснює управління і контроль у сфері гідрометеорологічної діяльності. Діяльність УкрГМЦ спрямовується, координується та контролюється Департаментом з питань цивільного захисту та ДСНС України.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни, які володіють об'єктивною інформацією про виникнення або загрозу виникнення небезпечних природних явищ, повинні негайно надавати її органам Мінприроди України і Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Державне еколого-геологічне картування території країни та її частин здійснюють підприємства, установи та організації, що також належать до сфери управління **Державної служби геології та надр**.

Оцінювання впливу забруднення довкілля на стан здоров'я населення покладається на МОЗ та його органи на місцях (зокрема, на **санітарно-епідеміологічні станції – СЕС**), які повинні своєчасно інформувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування про негативні тенденції або кризові зміни стану здоров'я населення внаслідок погіршення екологічної обстановки.

НКАУ надає всім зацікавленим суб'єктам системи моніторингу архівну та поточну інформацію з дистанційного зондування Землі, а також методичну і технічну допомогу користувачам щодо інтерпретації та використання аерокосмічних даних.

Органи **Державного агентства водних ресурсів** надають усім зацікавленим суб'єктам системи моніторингу інформацію про державний облік використання вод та скидання стічних вод водокористувачами.

Органи **Мінагрополітики** надають усім зацікавленим суб'єктам системи моніторингу інформацію про фізичні, геохімічні та біологічні зміни якості ґрунтів сільськогосподарського призначення.

Органи **Державного агентства земельних ресурсів** надають усім зацікавленим суб'єктам системи моніторингу інформацію про стан земельного фонду, структуру землекористування, трансформацію земель, заходи щодо запобігання негативним процесам і ліквідації їх наслідків.

Право володіння, користування і розпорядження інформацією, одержаною під час виконання загальнодержавної і регіональних (місцевих) програм моніторингу довкілля, регламентується законодавством. Інформація, що зберігається в базах даних державної системи моніторингу, використовується для прийняття рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Ця інформація надається їм безкоштовно відповідно до затверджених регламентів інформаційного обслуговування користувачів системи моніторингу та її складових частин. Спеціально підготовлена інформація на запит користувачів підлягає оплаті за домовленістю, якщо інше не передбачено нормативними актами або укладеними двосторонніми угодами про безкоштовні взаємовідносини постачальників і споживачів інформації. Такі угоди підлягають реєстрації в Державній службі України з надзвичайних ситуацій .

Мінприроди, Державна служба України з надзвичайних ситуацій та їх органи на місцях здійснюють оперативне управління інформацією, одержаною на всіх рівнях функціонування системи моніторингу.

Фінансування робіт зі створення і забезпечення постійного функціонування системи моніторингу та її складових частин здійснюється відповідно до порядку фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів, передбачених у державному та місцевих бюджетах згідно з законодавством.

Чинна в Україні ДСМД недостатньо забезпечує прогресивні принципи побудови. Вона потребує суттєвого вдосконалення майже в усіх її основних ланках з максимальним використанням наявних відомчих мереж спостережень без значних капіталомістких заходів на найближчі роки, але з поступовим організаційним, нормативним, методичним та технічним удосконаленням відповідно до сучасних інформаційних потреб та рекомендацій Європейської екологічної комісії ЄЕК ООН, впровадженням нових науково обґрунтованих

підходів. Адже у наявних системах спостережень за станом довкілля України збирання і оброблення інформації переважно не автоматизовані, засновані на лабораторно-хімічних методах аналізу проб і використовуються здебільшого для статистичного аналізу, значно рідше — для прийняття оперативних управлінських рішень. Не вироблено єдиної методології збирання, оброблення, накопичення і передавання моніторингової інформації, не узгоджено функціонування окремих відомчих моніторингових систем.

Ураховуючи тенденцію зовнішньої політики України щодо перспектив входження до Європейського Союзу, **головним напрямом подальшого розвитку** в законодавчо-правовому забезпеченні ДСМД має бути послідовна **гармонізація** відповідних елементів природоохоронного законодавства із законодавством ЄС з урахуванням стратегічних завдань переходу до збалансованого соціально-економічного й екологічного розвитку держави.

Удосконалюючи ДСМД, необхідно прагнути до гармонізації з показниками екологічного моніторингу європейської спільноти. Такий підхід зможе забезпечити розробку стандартизованих показників в Україні та майбутню **інтеграцію** ДСМД до загальноєвропейської системи моніторингу навколишнього середовища. Для цього необхідна модернізація апаратури й обладнання мереж спостережень ДСМД з використанням сучасних автоматичних та автоматизованих комплексів і систем, сучасної апаратури, яку можна широко й ефективно застосовувати як у стаціонарних, так і в польових умовах.

5. Програма моніторингу довкілля в Івано-Франківській області на 2008-2015 роки

5.1. Державна система моніторингу довкілля в Івано-Франківській області

Державна система моніторингу довкілля в Івано-Франківській області — це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки.

Система моніторингу в Івано-Франківській області є складовою частиною національної інформаційної інфраструктури, сумісної з аналогічними системами інших областей.

Підставою для розробки Програми моніторингу довкілля Івано-Франківської області на 2008-2015 роки є ряд законодавчих та нормативних актів України, що врегульовують питання створення і функціонування державної системи моніторингу довкілля.

Програма моніторингу довкілля – сукупність послідовних завдань, що націлені на здійснення спостережень за станом навколишнього природного середовища, та механізм їх реалізації.

У межах Івано-Франківської області, в силу її природно-географічних та соціально-економічних особливостей, доцільними і необхідними є наступні пріоритетні види моніторингу, які пов'язані з:

- природно-географічними умовами області (моніторинг поверхневих та підземних вод, атмосферного повітря, біорізноманіття) ;
- існуванням на території області кризових екологічних районів в зоні діяльності гірничо-добувної, гірничо-хімічної, нафтогазової промисловості (моніторинг геологічного середовища, екзогеодинамічних техногенних процесів земної поверхні) ;
- існуванням на території області модифікованих (антропогенно змінених) ландшафтів (ландшафтний моніторинг); наявністю природно-заповідних територій та об'єктів (фоновий моніторинг водних ресурсів, ґрунтів, лісів, біорізноманіття);
- функціонуванням великих міст та промислових об'єктів (урбо-моніторинг);
- проявами небезпечних явищ – паводків, снігопадів та ураганних вітрів, зсувів, селей (оперативний кризовий моніторинг);
- деградацією ґрунтів, викликану проведенням осушувальної меліорації та нераціональним землекористуванням (моніторинг ґрунтів);
- станом поверхневих і підземних вод, малих річок та якістю питної води (моніторинг поверхневих та підземних вод);
- станом, використанням і охороною лісів (моніторинг лісів та мисливської фауни).

Для **координації** виконання Програми при обласній державній адміністрації створено департамент екології та природних ресурсів Івано-Франківської обласної державної адміністрації у Івано- франківській області.

Основне про ДЕПАРТАМЕНТ екології та природних ресурсів

Відповідно до ст. 5 Закону України „Про місцеві державні адміністрації” , Закону України від 16.10.2012 року № 5456-УІ „Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні”, постанов Кабінету Міністрів України від 12.03.2005 року №179 „Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій”, за **розпорядженням** голови обласної державної адміністрації від 08.08.2014 р.

про затвердження положення про департамент екології та природних ресурсів Івано-Франківської обласної державної адміністрації у Івано-Франківській області реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім небезпечних відходів), забезпечення екологічної та у межах своєї компетенції радіаційної безпеки на території області забезпечує департамент екології та природних ресурсів Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

1. Департамент екології та природних ресурсів Івано-Франківської обласної державної адміністрації (далі – департамент) підпорядкований голові обласної державної адміністрації, а також підзвітний і підконтрольний Мінприроди.

2. Департамент у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, розпорядженнями обласної державної адміністрації, а також цим положенням.

3. Основні завдання департаменту як структурного підрозділу обласної державної адміністрації, визначені частиною 6 Типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2012 року № 887.

4. До **галузевих завдань** департаменту належить реалізація державної політики та управління у сфері:

4.1. охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (надр, земель, поверхневих та підземних вод, атмосферного повітря, лісів, тваринного (у тому числі водних живих ресурсів, мисливських та немисливських видів тварин) і рослинного світу та природних ресурсів територіальних вод;

4.2. заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на території області;

4.3. збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміни клімату та адаптації до цих змін і виконання у межах компетенції вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї;

4.4. інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища Івано-Франківської області, оперативного оповіщення про виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та про хід виконання заходів щодо їх ліквідації.

5. Департамент в установленому законодавством порядку та у межах повноважень взаємодіє з іншими структурними підрозділами, апаратом обласної державної адміністрації, органами місцевого самоврядування, територіальними органами міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також підприємствами, установами та організаціями з метою створення умов для провадження послідовної та узгодженої діяльності щодо строків, періодичності одержання і передачі інформації, необхідної для належного виконання покладених на нього завдань та здійснення запланованих заходів.

6. Для розроблення рекомендацій і пропозицій щодо основних напрямів діяльності департаменту, обговорення найважливіших проблем та вирішення інших питань у департаменті можуть утворюватися ради (наукові, громадські), комісії, робочі групи тощо.

Склад рад, комісій і робочих груп, положення про них затверджує директор департаменту.

7. Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції департаменту, в ньому може утворюватися колегія у складі директора департаменту (голова колегії), його заступника, а також інших працівників департаменту, обласної і районних державних адміністрацій, їх підрозділів, інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

До складу колегії можуть входити керівники обласної державної адміністрації, підприємств, установ, організацій у сфері лісового та водного господарства, земельних ресурсів, державної гідрометеорологічної служби, представники органів прокуратури, територіальних органів Міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Склад колегії затверджує голова обласної державної адміністрації за поданням директора департаменту.

8. Департамент утримується за рахунок коштів Державного бюджету України.

5.2. Суб'єкти моніторингу довкілля в області

Моніторинг на території Івано-Франківської області здійснюють наступні суб'єкти моніторингу:

Державна екологічна інспекція в області за:

- джерелами промислових викидів в атмосферу (вмістом забруднюючих речовин);
- джерелами скидів зворотних вод (вмістом забруднюючих речовин);
- поверхневими водами (вмістом забруднюючих речовин);
- ґрунтами (вмістом забруднюючих речовин);

кількістю аварійних скидів та викидів.

Держекоінспекція України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для забезпечення реалізації державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Державне управління охорони навколишнього природного середовища в області за:

- безстрокове збереження, обмін, обробка інформації, узагальнення даних про стан довкілля за напрямками, які контролюються;
- на основі узагальнених даних результатів спостережень та їх аналізу регулярний випуск екологічних бюлетнів та інформування органів влади про стан довкілля області.

Головне управління Міністерства надзвичайних ситуацій України в області за ґрунтами і ландшафтами (щільністю забруднення радіонуклідами) в зонах радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

Установи державної санітарно–епідеміологічної служби області здійснюють лабораторний контроль за:

- питною водою централізованих систем водопостачання (хімічні, бактеріологічні, радіологічні, вірусологічні визначення);
- атмосферним повітрям (вміст шкідливих хімічних речовин);
- поверхневими водами відкритих водойм (хімічні, бактеріологічні, радіологічні, вірусологічні визначення);
- підземними джерелами водопостачання (хімічні, бактеріологічні, радіологічні, вірусологічні визначення);
- ґрунтами (вміст пестицидів, важких металів, бактеріологічні, вірусологічні визначення, наявність яєць гельмінтів).

Обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції за:

- ґрунтами сільськогосподарського призначення (радіологічні, агрохімічні та токсикологічні визначення, залишкова кількість пестицидів, агрохімікатів і важких металів);
- сільськогосподарськими рослинами і продуктами з них (токсикологічні та радіологічні визначення, залишкова кількість пестицидів, агрохімікатів і важких металів).

Обласний центр з гідрометеорології за:

- кількістю опадів (середньомісячною, середньорічною);
- температурою повітря (середньомісячною, середньорічною);
- стихійними та небезпечними природними явищами (повені, паводки, снігові лавини, селі тощо);
- водністю річок;
- об'ємами стоку рік.

Обласне виробниче управління меліорації і водного господарства за:

- обсягом забору і використання поверхневих і підземних вод водокористувачами області;
- обсягом скиду зворотних вод водокористувачами області;
- обсягом скиду забруднюючих речовин із зворотними водами у водні об'єкти;
- станом поверхневих вод у місцях їх інтенсивного виробничого господарського використання і в зонах адміністративного кордону області (здійснення гідрохімічних і радіологічних аналізів);
- наявністю небезпечних процесів внаслідок формування на водних об'єктах льодоходу, повеней і паводків;

Управління житлово-комунального господарства головного управління будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства облдержадміністрації за:

- питною водою централізованих систем водопостачання (обсяги споживання, якістю питної води);
- зворотними водами, каналізаційними мережами та очисними спорудами (обсяги скидання, ступінь очистки);
- стихійними лихами, які можливі на об'єктах житлово-комунального господарства.

Обласне управління лісового та мисливського господарства за:

- кількістю та станом лісів і лісових ресурсів;

- рубками головного користування, рубками, пов'язаними із веденням лісового господарства, та іншими рубками;
- основними видами мисливської фауни;
- санітарним обстеженням лісів;
- лісовідновленням і лісорозведенням, лісовими культурами, залісненням неугідь).

Національні природні парки (Карпатський, Галицький, “Гуцульщина”) та природний заповідник “Горгани” за станом лісових екосистем, тваринного світу, зооценозів, кліматичних процесів і явищ (фоновий моніторинг).

Івано-Франківське міжрайонне управління водного господарства Івано-Франківського облводгоспу за:

- оцінкою стану меліоративних систем;
- станом осушених земель на початок та середину вегетації;
- прогнозом рівнів ґрунтових вод на початок та кінець вегетації;
- фізико-хімічним станом ґрунтів на меліоративних еталонних системах;
- наявністю екзогенних процесів на меліорованих землях;
- якістю дренажних вод;
- станом підтоплених земель;
- запасами вологи у півметровому шарі ґрунту.

5.3. Основні чинники та критерії для визначення найважливіших екологічних проблем

На території області, яка займає 2,4 відсотка (13,98 тис.км²) площі України формується 8,6 відсотків загального об'єму вод у ріках України, зосереджено 6,3 % площі земель лісового фонду (636 тис. га) держави і 9,0 відсотків загального запасу деревини. Населення станом на 01.01.2011 року становила 1379,766 тис. осіб.

В області є 224 родовища 26 видів корисних копалин (нафта, газ, калійні солі, будівельні матеріали та ін.) понад 300 джерел мінеральних вод, серед яких є аналоги “Нафтусі”, “Моршинської”, “Єсентуки”.

Флора області представлена 1500 видами судинних рослин (30% рослин України). Є 435 видів хребетних тварин і 280 видів птахів.

В області є багато своєрідних і унікальних природних комплексів з різноманітним рослинним і тваринним світом. Це – збережені унікальні кедрово-смерекові ліси і зарості сосни гірської (жерепу) у природному заповіднику “Горгани”, природний комплекс високогірного ландшафту Карпатського національного природного парку, одне з найбільших місць

проростання тиса ягідного (релікт третичного періоду) у ботанічному заказнику загальнодержавного значення “Княздвірський”, збережені степові угруповання на “Касовій горі” (біля м.Бурштина), “Чортовій горі” (біля м.Рогатин), в урочищі “Масьок” (Городенківського р-ну).

Більша частина рік північно-східної частини належить до басейну Дністра (Свіча, Лімниця, Бистриця Солотвинська і Надвірнянська). У південно-східній частині протікають річки Прут і Черемош, які впадають в Дунай. Кількість річок - 8321.

Івано-Франківська область – це унікальний регіон України з багатими природними ресурсами, різноманітним рослинним і тваринним світом.

Одночасно на території області розміщено понад 500 промислових підприємств хімічної, енергетичної, нафтогазовидобувної, деревообробної та інших галузей. Більше 4 відсотків території зайнято нафтогазовими трубопроводами, пробурено більше 2000 свердловин, 134 очисні споруди, 30 полігонів складування твердих побутових відходів, хвостосховища і полігони промислових відходів ВАТ “Оріана”, золовідвали Бурштинської ТЕС та інші.

Ці об’єкти обумовлюють значне техногенне навантаження на всі компоненти природного середовища.

Сучасну екологічну ситуацію в Івано-Франківській області, як і в цілому в Україні, **не можна вважати задовільною**, незважаючи на зменшення за останні роки антропогенно-техногенного навантаження на природне середовище та здійснення ряду природоохоронних заходів.

Івано-Франківщина має високий інтегральний показник антропогенних навантажень на навколишнє середовище. На окремих територіях (Галицький, Калуський, Надвірнянський райони) екологічна ситуація та якість довкілля характеризуються як несприятливі для здоров’я людини. Природокористування є нерациональним й екологічно незрівноваженим, а ефективність використання природних ресурсів досить низька.

До територій з найбільш складною екологічною ситуацією належать території Галицького (Бурштинська ТЕС), Калуського (“Карптнафтохім”), Надвірнянського (ВАТ “Нафтохімік Прикарпаття”, “Інтерплит”), Тисменицького (ВАТ “Івано-Франківськцемент”, ВАТ “Хутрофірма “Тисмениця”) і Долинського (ТЗОВ “Уніплит”, ВАТ “Шкіряник”) районів.

5.4. Аналіз найважливіших екологічних проблем Івано-Франківської області (у попередні роки)

1. Проблеми, пов’язані з видобутком корисних копалин, що виникли в області внаслідок експлуатації родовищ калійної солі, нафти і газу.

Основною проблемою техногенно-екологічного характеру, яка склалася на території Прикарпаття, є ліквідація наслідків виробничої діяльності виробництва калійних добрив в м. Калуші, що здійснює ДП “Калійний завод” ВАТ “Оріана”.

В межах дії промислових виробництв ДП “Калійний завод” розташовані об’єкти, які негативно впливають на екологічний стан природного середовища та можуть викликати небезпечні інженерно-геологічні процеси, а саме: просідання земної поверхні, утворення провальних воронок, карстів, зсувів, забруднення ґрунтів, поверхневих та підземних вод.

В місцях старих нафтопромислів Богородчанського району, внаслідок природного відновлення пластових тисків впродовж останніх років, спостерігаються прояви самовиливу нафти і мінералізованих вод, а також викиди газу з ліквідованих свердловин, що створює небезпеку забруднення на прилеглих територіях ґрунтів, поверхневих вод, атмосферного повітря, виникнення пожеж у прилеглих лісових масивах.

2. Забруднення атмосферного повітря

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря на Івано-Франківщині є Бурштинська ТЕС. Це один з найбільших забруднювачів довкілля Карпатського регіону. Очистка димових газів від золи здійснюється в електрофільтрах з проектним показником ефективності очистки 90%. Через фізичну та моральну застарілість електрофільтрів їх ефективність становить 70-90%. Оксид азоту та сірки викидаються без очистки.

Димові труби Бурштинської ТЕС мають значну висоту (дві труби висотою до 250м і одна – 180м). Розсіювання викидів шкідливих речовин через висотні труби здійснюються на території не тільки Івано-Франківської, а і Львівської та Тернопільської областей. За певних погодних умов при інверсійних процесах до 20% викиди розсіюються над Карпатами.

3. Гострою залишається проблема забруднення природних вод.

Основними забруднювачами поверхневих водних об’єктів по області залишаються: ТзОВ „Уніплит” смт. Вигода, КП „Івано-Франківськводоекотехпром”, ДП „Калійний завод” м. Калуш, ВАТ „Нафтохімік Прикарпаття” м. Надвірна та інші.

Якість води в р. Саджава характеризується показниками, що свідчать про екстремально високе забруднення стічними водами ТзОВ “Уніплит”.

4. Накопичення промислових та побутових відходів.

Така ситуація обумовлена відсутністю налагодженої системи утилізації промислових відходів, роздільного сортування і збирання твердих побутових відходів і пакувальної тари як вторинної сировини, а також недостатньою

увагою до цієї проблеми органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, низьким рівнем екологічної культури населення області.

На території області станом на 01.01.2010 року знаходиться 170,628 тонн (Коломийський, Городенківський, Тлумацький, Снятинський райони) непридатних та заборонених до використання пестицидів та агрохімікатів, які затарені і підготовлені для вивезення у 2009 році ТзОВ «НВТ «Динаміка» та 21,850 тонн (Калуський, Долинський райони, Болехівська міська рада), які не підготовлені для вивезення та утилізації.

Зберігання такої кількості пестицидів в несприятливих умовах негативно впливає на стан навколишнього природного середовища і здоров'я населення в місцях їх накопичення, створює надзвичайно небезпечну екологічну ситуацію в області і призводить до забруднення ґрунтів та підземних вод.

5. Розвиток ерозійних процесів і зниження родючості ґрунтів.

Ці процеси є наслідком розорювання земель на схилах більше 50°, відсутності системи протиерозійних заходів на сільськогосподарських угіддях, переважання тракторного трелювання деревини на лісових землях, а також зменшення внесення добрив (у 5 і більше разів) та припинення вапнування ґрунтів.

Ситуація, що склалася у сфері використання і охорони земельних ресурсів вимагає кардинального перегляду концепції землекористування із встановленням пріоритетності екологічних аспектів.

6. Активізація небезпечних геодезичних процесів (зсуви, селі, карсти), затоплення берегів рік під час повеней.

Основними причинами цих процесів є:

- зниження лісистості території (у гірській частині – у 1,5-2 рази, перед гірською – у 2-3 рази, рівнинній – у 5-10 раз);
- порушення вікової і породної структури лісових насаджень;
- відсутність стокорегулюючих заходів на водозаборах рік.

Висновки

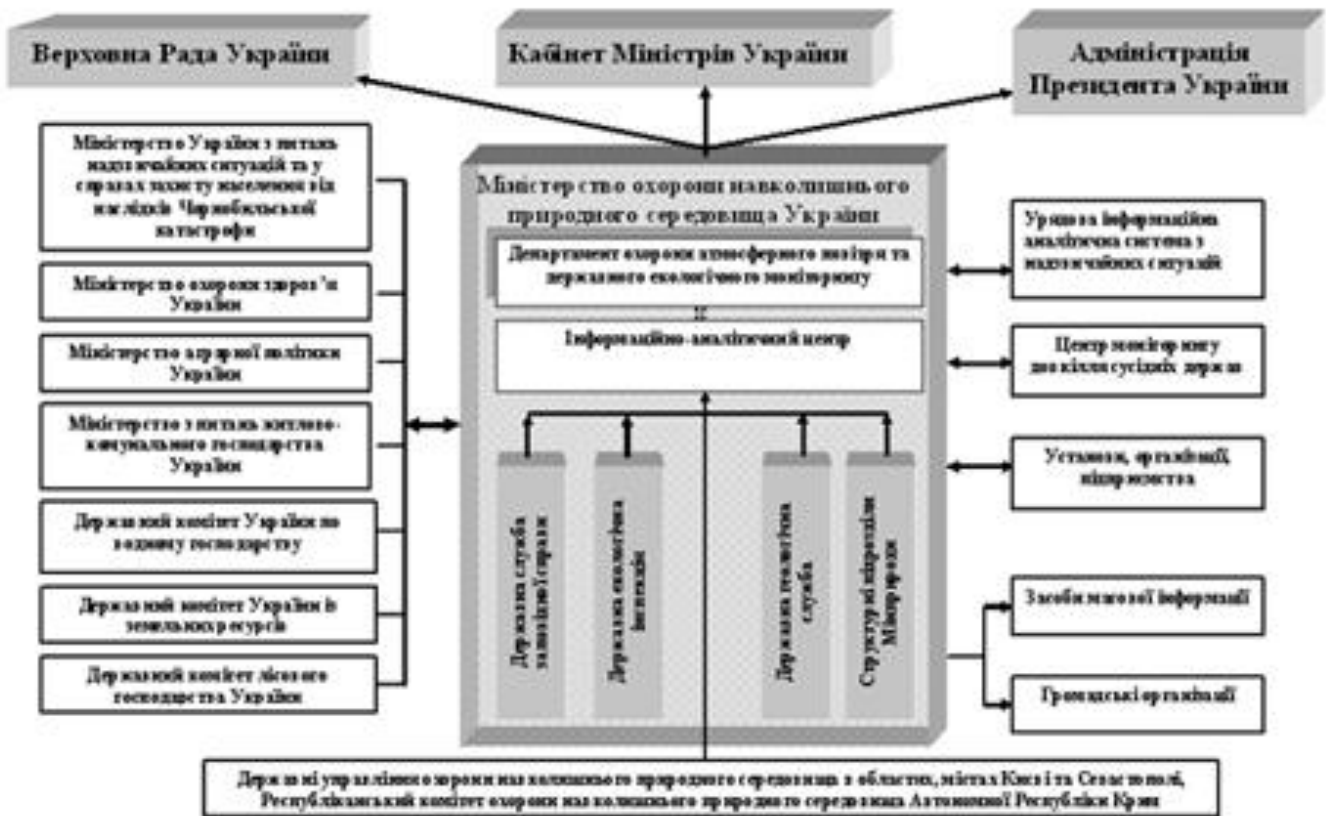
У суб'єктів моніторингу Івано-Франківської області накопичена значна кількість екологічної інформації. Більша її частина розрізнена, має різну якість і точність, часто не відображає реальний стан природних компонентів довкілля, у ряді випадків вона дублюється або є недостатньою.

Не вирішені проблеми створення єдиного нормативно-правового та організаційно-методичного забезпечення, сумісності метрологічного, технічного, інформаційного і програмного забезпечення – складових частин обласної системи моніторингу довкілля.

Слабкою є матеріально-технічна база служб спостережень, недостатня комп'ютеризація і автоматизація самих спостережень, процесів обробки їх результатів та аналізу, що вимагає створення інформаційно-аналітичної системи нового покоління.

Відсутня єдина науково-технічна основа ведення моніторингу, що стосується, в першу чергу, проблем створення банку даних, системи прогнозування змін стану довкілля та науково-обґрунтованої оцінки впливу забруднення довкілля на стан здоров'я населення, розробки й прийняття ефективних управлінських рішень.

Узагальнена схема функціонування державної системи моніторингу довкілля

Розгляд “ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДЕРЖАВНУ СИСТЕМУ МОНІТОРИНГУ ДОВКІЛЛЯ”.

Це Положення визначає порядок створення та функціонування такої системи в Україні.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

1. **Державна система моніторингу довкілля** (далі – **система моніторингу**) – це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки.

Система моніторингу є складовою частиною національної інформаційної інфраструктури, сумісної з аналогічними системами інших країн.

2. Система моніторингу – це відкрита інформаційна система, пріоритетами функціонування якої є захист життєво важливих екологічних інтересів людини і суспільства; збереження природних екосистем; відвернення кризових змін екологічного стану довкілля і запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям.

3. Створення і функціонування системи моніторингу з метою інтеграції екологічних інформаційних систем, що охоплюють певні території, ґрунтується на принципах:

- узгодженості нормативно-правового та організаційно-методичного забезпечення, сумісності технічного, інформаційного і програмного забезпечення її складових частин;
- систематичності спостережень за станом довкілля та техногенними об'єктами, що впливають на нього;
- своєчасності отримання, комплексності оброблення та використання екологічної інформації, що надходить і зберігається в системі моніторингу;
- об'єктивності первинної, аналітичної і прогнозної екологічної інформації та оперативності її доведення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, засобів масової інформації, населення України, заінтересованих міжнародних установ та світового співтовариства.

4. Моніторинг довкілля здійснюється Мінагрополітики, Мінприроди, ДАЗВ, Держгеонадрами, Мінрегіоном, ДКА (Державне космічне агентство), а також ДСНС (Державною службою України з надзвичайних ситуацій), Держсанепідслужбою, Держлісагентством, Держводагентством, Держземагентством та їх територіальними органами, підприємствами, установами та організаціями, що належать до сфери їх управління, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, а також органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища.

Наприклад, спостереження за станом атмосферного повітря здійснюються Державною службою України з надзвичайних ситуацій (на пунктах державної системи гідрометеорологічних спостережень), Міністерством охорони здоров'я України (у місцях проживання і відпочинку населення), а Державною екологічною інспекцією України проводиться вибірковий відбір проб на джерелах викидів.

З метою забезпечення інформацією про стан навколишнього природного середовища, в областях функціонує регіональна система моніторингу довкілля. Так, спостереження за станом об'єктів довкілля проводяться суб'єктами регіональної системи моніторингу довкілля, а екологічне інформаційне забезпечення здійснюється органами державної влади.

Крім того, відповідно до ст. 22 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” спостереження за станом навколишнього природного середовища, рівнем його забруднення здійснюється підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища.

5. Фінансування робіт із створення і функціонування системи моніторингу та її складових частин здійснюється відповідно до порядку фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів, передбачених у державному та місцевих бюджетах згідно із законодавством.

Покриття певної частини витрат на створення і функціонування складових частин і компонентів системи моніторингу може здійснюватися за рахунок інноваційних фондів у межах коштів, передбачених на природоохоронні заходи, міжнародних грантів та інших джерел фінансування.

ОСНОВНА МЕТА І ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ

6. Система моніторингу спрямована на:

- підвищення рівня вивчення і знань про екологічний стан довкілля;
- підвищення оперативності та якості інформаційного обслуговування користувачів на всіх рівнях;
- підвищення якості обґрунтування природоохоронних заходів та ефективності їх здійснення;
- сприяння розвитку міжнародного співробітництва у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

7. Основними завданнями суб'єктів системи моніторингу є:

- довгострокові систематичні спостереження за станом довкілля;

- аналіз екологічного стану довкілля та прогнозування його змін;
- інформаційно-аналітична підтримка прийняття рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки;
- інформаційне обслуговування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також забезпечення екологічною інформацією населення країни і міжнародних організацій.